

CHARAKTERISTIKA KRAJE

Pardubický kraj se nachází ve východní části Čech, zahrnuje však i severozápadní okraj historického území Moravy. Polohu kraje dále určují sousedící kraje – Středočeský, Královéhradecký, Olomoucký, Jihomoravský a Vysočina. Spolu s krajem Královéhradeckým a Libereckým tvoří region soudržnosti Severovýchod (tzv. NUTS 2). Část severovýchodní hranice kraje je zároveň i státní česko-polskou hranicí, odtud je kraj ohraničen jižní částí Orlických hor a nejzápadnějšími svahy Hrubého Jeseníku. Jih a jihovýchod je lemován vrchovinnými oblastmi Žďárských vrchů a Železných hor, střed a západ kraje je tvořen úrodnou Polabskou nížinou. Orlické hory, Žďárské vrchy a Železné hory přitom patří k chráněným krajinným oblastem kraje.

Svou **rozlohou** 4 519 km² (5,7 % rozlohy ČR) je Pardubický kraj pátým nejmenším krajem ČR. Z celkové výměry kraje připadá 59,6 % na zemědělskou půdu, přitom orná půda tvoří 42,4 %. Lesní pozemky pokrývají 29,9 % rozlohy kraje. Nejvyšším bodem kraje je Králický Sněžník (1 424 m n. m.), který je součástí stejnojmenného třetího nejvyššího pohoří České republiky. Centrální a vrcholová část pohoří Králického Sněžníku se zbytky původní vegetace a vrchovištním rašelinářským bylinným porostem byla vyhlášena národní přírodní rezervací. Nejnižší bod kraje se nachází na hladině Labe u Kojic, při západní hranici kraje (201 m n. m.).

Pardubický kraj se vyznačuje rozmanitostí přírodních podmínek; rovnoměrné není osídlení ani rozmístění průmyslové a zemědělské výroby, a proto je rozdílná i kvalita **životního prostředí**. Mezi území nejméně postižená antropogenní činností patří oblast podhůří a vrchovin (bez větších sídel) ve střední a severní části okresu Ústí nad Orlicí a v jižní části okresu Chrudim. Nejintenzivněji je životní prostředí poškozené v územích s koncentrovaným průmyslem, osídlením a dopravními uzly. V Pardubické aglomeraci je stupeň poškození životního prostředí zejména chemickým průmyslem a energetikou jeden z největších v rámci ČR (Paramo, Synthesia, elektrárny Opatovice a Chvaletice).

Z **vodohospodářského** hlediska je Pardubický kraj mimořádně významnou oblastí s přebytky vodních zdrojů nadregionálního významu, a to jak vod podzemních, tak odběrů vody povrchové z vodních toků. Je pramennou oblastí toků bez přísunu znečištění z cizích povodí. Na středních a horních tocích je nižší znečištění toků z odpadních vod, s výjimkou Chrudimky mezi Chrudimí a Pardubicemi a horního toku Svitavy. Ke třem největším vodním plochám kraje patří Sečská přehrada (na Chrudimce), dále Bohdanečský rybník (na Opatovickém kanále) a přehrada Pastviny (na Divoké Orlici). Část území je pokryta velkoplošnou ochranou, tj. pásmy ochrany vod, chráněnými oblastmi přirozené akumulace vod (CHOPAV). Zásoby podzemních vod jsou vázány zejména na Ústeckou a Vysokomyštskou synklinálu české křídové pánve (okres Ústí nad Orlicí a Svitavy) a na kvartérní sedimenty Labe (okres Pardubice).

Pardubický kraj složený ze čtyř **okresů** – Chrudim, Pardubice, Svitavy a Ústí nad Orlicí – měl k 31. 12. 2023 celkem 451 obcí (6. nejvyšší počet obcí mezi 14 kraji ČR) s 3. nejmenší průměrnou rozlohou katastru obce 10,0 km² a 3. nejnižším průměrným počtem 1 176 obyvatel na 1 obec. V obcích s méně než 500 obyvateli žije 13,4 % obyvatelstva kraje. Podíl obyvatel v obcích od 500 do 1 999 obyvatel nyní činí 25,2 %. V obcích od 2 000 do 9 999 obyvatel je podíl obyvatel v kraji 24,8 %. Podíl obyvatel v obcích nad 10 000 obyvatel ke konci roku 2023 činil 36,6 %. Krajskou metropolí Pardubice obývá 17,4 % obyvatel kraje. V kraji je celkem 38 měst, ve kterých žije 60,9 % obyvatel kraje. Třemi největšími městy Pardubického kraje jsou Pardubice, Chrudim a Svitavy.

K 31. 12. 2023 v kraji žilo 530 560 **obyvatel**, což představuje 4,9 % celkového počtu obyvatel ČR. Nejlidnatějším okresem Pardubického kraje je okres Pardubice, následují okresy Ústí nad Orlicí, Chrudim a Svitavy. Počet obyvatel v roce 2023 vzrostl díky kladnému saldu zahraniční migrace. Druhým rokem po sobě došlo v kraji k meziročnímu navýšení počtu osob ve věkové skupině 15–64 let, ke konci roku 2023 se na populaci kraje podílely 63,0 %. Podíl dětí ve věku 0–14 let na obyvatelstvu kraje se po dlouhé době meziročně snížil, ke konci roku 2023 dosáhl úrovně z roku 2019, tj. 15,9 %. Dlouhodobě rostoucí trend zaznamenáváme v případě počtu osob 65letých a starších; ty se na krajské populaci podílejí 21,0 %. Index stárí (poměr počtu obyvatel 65letých a starších k obyvatelstvu mladšímu 15 let) dosáhl v roce 2023 hodnoty 131,9 (v předchozím roce přitom činil 128,5).

Průměrný evidenční **počet zaměstnanců** (přepočtený na plnou pracovní dobu) za rok 2023 činil v kraji 181,2 tisíc osob. **Průměrná hrubá měsíční mzda** zaměstnanců (přepočtených) s místem pracoviště v Pardubickém kraji dosáhla v roce 2023 hodnoty 38 422 Kč – 89,1 % úrovně průměrné hrubé měsíční mzdy celé ČR (druhá nejnižší mzda po Karlovarském kraji).

Podíl **nezaměstnaných** osob (podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15–64 let na obyvatelstvu stejného věku) ke konci roku 2023 činil v kraji 3,10 % (pátá nejnižší hodnota mezi kraji ČR) a byl o 0,24 procentního bodu vyšší než v roce 2022. Nejvyšší nezaměstnanost v kraji je přitom v okrese Svitavy (3,71 %), nejnižší v okrese Ústí nad Orlicí (2,80 %). Počet uchazečů o zaměstnání – 11 038 osob představoval 4,0 % nezaměstnaných ČR. Dosažitelných uchazečů bylo k 31. 12. 2023 v kraji 10 325. Podíl osob ve věku do 25 let na počtu registrovaných uchazečů o zaměstnání v kraji představuje 15,2 %. Více než polovinu (52,6 %) z počtu nezaměstnaných v kraji tvoří ženy; podíl osob se zdravotním postižením na celkovém počtu

nezaměstnaných činí 15,4 %. Z hlediska vzdělání bylo nejvíce uchazečů o zaměstnání vyučených bez maturity (36,3 %) a osob se základním vzděláním (24,6 %). Na jednoho uchazeče o zaměstnání v kraji připadalo 1,24 volného pracovního místa v evidenci úřadu práce, u pracovních pozic pro osoby se zdravotním postižením připadalo na jedno pracovní místo 3,6 uchazeče o zaměstnání.

Jedním ze základních projevů nepříznivého ekonomického vývoje kraje předchozích let byl útlum **bytové výstavby** v letech 2013–2015. V následujícím období došlo v kraji v souladu celorepublikovým trendem k oživení zahájené i dokončené bytové výstavby. V roce 2022 zaznamenal Pardubický kraj druhý nejvyšší počet dokončených bytů na 1 000 obyvatel během posledních deseti let a v roce 2023 dokonce nejvyšší. Oproti předchozímu roku bylo v kraji zahájeno o 9,5 % bytů méně, přitom počet dokončených bytů v kraji oproti roku 2022 vzrostl o 5,0 % a byl po přepočtu na 1 000 obyvatel v roce 2023 mezi kraji pátý nejvyšší. Nejvíce bytů v rámci kraje bylo dokončeno v okrese Pardubice (830 bytů), nejméně v okrese Ústí nad Orlicí (319 bytů).

V Pardubickém kraji činil v roce 2023 **hrubý domácí produkt** (HDP) na 1 obyvatele 81,7 % průměru ČR (o 0,6 procentního bodu více, než činil údaj za rok 2022). Na tvorbu HDP působí v kraji rozhodující měrou služby, které představují 56,1 % hrubé přidané hodnoty (HPH) kraje. Stěžejní je i průmysl, jehož podíl na HPH kraje v roce 2023 dosáhl 34,6 %. Stavebnictví se na HPH podílelo 6,2 %.

Příslibem pro další rozvoj Pardubického kraje je jeho výhodná poloha z hlediska **dopravního spojení**. Územím kraje prochází 581 km železničních tratí, přičemž k nejvýznamnějším železničním uzlům patří města Pardubice a Česká Třebová, která tvoří součást mezinárodní železniční magistrály Berlín – Praha – Brno – Vídeň. Na hlavní koridor jsou v Pardubicích napojeny celostátně významné trati ve směru na Liberec a přes Chrudim a Hlinsko na Havlíčkův Brod. Současná silniční síť (bez dálnic) měří 3 586 km, silnice I. třídy mají délku 456 km a silnice II. třídy 930 km. Nejvýznamnější tranzitní proud prochází územím kraje po silnici č. I/35 ve směru jihovýchod – severozápad; přes Moravskou Třebovou, Svitavy, Litomyšl, Vysoké Mýto a Holice míří ke Hradci Králové. Důležitá je také silnice č. I/37, směřující od severu přes Pardubice a Chrudim, ke Ždírci nad Doubravou. V Chrudimi se kříží se silnicí č. I/17 ve směru Čáslav – Heřmanův Městec – Hrochův Týnec – Zámorsk. Délka dálnice D11 na území kraje činí 9,2 km a 32,2 km dálnice II. třídy D35. V letecké dopravě hraje rozhodující úlohu mezinárodní letiště v Pardubicích s vojenským a civilním provozem. K říční dopravě slouží v kraji pouze krátký splavný úsek řeky Labe do Chvaletic, splavnění Labe až do krajského města bylo zatím odloženo. K zajímavým turistickým sezónním atrakcím patří říční osobní doprava na trase Kunětické – Pardubice – Srnojedy.

V oblasti **vzdělávání** bylo v roce 2023 v Pardubickém kraji celkem 322 mateřských škol. V jejich 832 třídách bylo zapsáno 18 266 dětí. V kraji dále působí 253 základních škol se 49 197 žáky, 20 gymnázií s 6 047 studenty, 62 středních škol (včetně středních odborných učilišť) poskytujících odborné vzdělání 17 724 žákům denního studia (bez nástavbového studia) a 6 vyšších odborných škol s 568 studenty denního studia. Vysoké školství zastupuje v Pardubickém kraji Univerzita Pardubice se sedmi fakultami; počet studentů ve školním roce 2009/2010 překročil deset tisíc, v roce 2012 se růst počtu studentů zastavil a v roce 2018 poklesl pod 7 tisíc.

Podle údajů z oblasti **zdravotnictví** vykazovalo v roce 2023 v Pardubickém kraji činnost celkem 950 samostatných ordinací lékařů, z toho 208 ordinací patřilo praktickým lékařům pro dospělé, 85 praktickým lékařům pro děti a dorost, 217 stomatologům, 56 gynekologům a 377 lékařům specialistům. Celkem na území kraje působilo napříč státními i nestátními zdravotnickými zařízeními 2 167 lékařů (přepočtený počet osob na plně zaměstnané), přičemž na jednoho lékaře připadalo průměrně 245 obyvatel kraje (třetí nejvyšší hodnota v mezikrajském srovnání). Mimo nemocnice fungovalo v Pardubickém kraji celkem 133 lékáren.

Pardubický kraj má mnohé předpoklady pro rozvoj **cestovního ruchu**. Má pestrou přírodu rovinného i horského charakteru, příznivé klima a množství příležitostí ke koupání, provozování vodních sportů, pro pěší turistiku, cykloturistiku a zimní sporty. K turisticky atraktivním oblastem patří zejména severní a východní část okresu Ústí nad Orlicí – podhůří Orlických hor, zejména areály Buková hora a Dolní Morava. Rovněž v chrudimském okrese, zejména v jeho jižní a jihozápadní části, je řada turistických center. K nejnavštěvovanějším patří okolí Sečské přehrady, oblasti u Horního Bradla, Bojanova či Křížanovic ležící v Železných horách. Na pomezí orlickoústeckého a svitavského okresu jsou oblíbeným turistickým cílem Touloucovy maštale (soustava pískovcových skal a úzkých údolí). V roce 2023 měl Pardubický kraj celkem 377 hromadných ubytovacích zařízení s 20 272 lůžky, v zařízeních pobývalo 535 tisíc hostů (nejvyšší počet za posledních deset let) s průměrným počtem přenocování 2,6 noci. Počet hromadných ubytovacích zařízení, lůžek v nich i počet hostů v Pardubickém kraji patří dlouhodobě v mezikrajském srovnání k nejnižším.

Kulturní zařízení a aktivity kraje se soustřeďují převážně do měst. Mezi nejvýznamnější lze v okrese Chrudim zařadit Muzeum loutkářských kultur a Muzeum barokních soch v Chrudimi, Státní zámek Slatiňany s jeho hipologickými sbírkami, skanzen – Soubor lidových staveb Vysočina na Veselém Kopci a v přilehlých lokalitách Hlincek. V okrese Pardubice návštěvníky přiláká zejména pardubický zámek s expozicemi Východočeského muzea a Východočeské galerie. Dále pozdně gotický hrad na Kunětické hoře, barokní zámek v Cholticích a Africké muzeum v Holicích věnované zdejšímu rodákovi – cestovateli dr. Emilu Holubovi.

Mnoho návštěvníků zavítá každoročně i do Národního hřebčína v Kladrubech nad Labem, který byl v roce 2019 jako první hřebčín na světě zapsaný na Seznam památek světového dědictví UNESCO. K turisticky atraktivním místům okresu Svitavy patří hrad Svojanov či zámecký areál v Litomyšli, jenž byl na Seznam památek světového kulturního dědictví UNESCO zařazen již v roce 1999. Jeho atraktivitu zvýšila revitalizace celého zámeckého návrší včetně chrámu Nalezení sv. Kříže a Regionálního muzea (jeho revitalizace obsadila 1. místo v soutěži muzeí Gloria musaealis 2014 jako „muzejní počín roku“). Z okresu Ústí nad Orlicí jsou známé zříceniny hradů Lanšperk, Litice, Žampach; v Letohradě turisty zaujme Muzeum řemesel, zámek a nově zrekonstruovaná tvrz Orlice. Na Vysokomýtsku se stává turistickou dominantou rekonstruovaný areál zámku v Nových Hradech. Od roku 2014 působí ve Vysokém Mýtě Muzeum českého karosářství. Hudba je v Pardubickém kraji převážně spojována s pardubickou Komorní filharmonií, svoji tradici má operní festival Smetanova Litomyšl i hudební festivaly v Poličce (rodišti skladatele Bohuslava Martinů). Z divadelních scén je nejznámější Východočeské divadlo v Pardubicích, které mimo jiné od roku 2001 pořádá Festival smíchu – přehlídku komedií v podání divadel z celé republiky. Již od roku 1995 se v Přelouči uděluje „Cena Františka Filipovského“ za dabing.

Z oblasti **sportu** je nejznámější areál pardubického závodiště, místo konání Velké pardubické steeplechase. Milovníci vůně benzínu a silných strojů si zase vybaví tradiční motocyklové závody o „Zlatou přílbu České republiky“. I v mnoha dalších sportovních odvětvích hraje Pardubický kraj prim. Pardubický hokejový klub je od roku 1950 tradičním účastníkem české (dříve československé) nejvyšší hokejové soutěže, získal šest titulů mistra ligy a vychoval pro světový hokej hned několik velkých hokejových talentů. Basketbalový tým Pardubic působí v nejvyšší české basketbalové soutěži mužů. A na zdejší tenisové kurty vzpomínají skoro všechny naše hvězdy bílého sportu, neboť tenisová „Pardubická juniorka“ otvírá mladým talentům brány do světa vrcholového sportu.

Na závěr ještě několik nej- k Pardubickému kraji v mezikrajském srovnání v roce 2023:

- nejvyšší podíl domácností vycházejících s příjmem s velkými obtížemi
- nejnížší průměrná hrubá měsíční mzda specialistů
- nejnížší podíl dlouhodobě nezaměstnaných osob (12 měsíců a déle) na obyvatelstvu ve věku 15–64 let
- nejvyšší objem zemědělské produkce na hektar obhospodařované zemědělské půdy
- nejvyšší počet odchovaných telat na 100 krav
- nejvyšší snáška konzumních vajec
- nejvyšší výroba hovězího masa
- nejvyšší spotřeba organických hnojiv na hektar obhospodařované zemědělské půdy
- nejvyšší podíl parních elektráren na instalovaném výkonu elektráren v kraji
- nejnížší počet hromadných ubytovacích zařízení cestovního ruchu
- nejnížší počet lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních cestovního ruchu
- nejnížší počet registrovaných trestných činů na 1 000 obyvatel

- druhý nejnížší podíl obyvatel bydlících v domech napojených na kanalizaci pro veřejnou potřebu
- druhý nejnížší počet sňatků na 1 000 obyvatel
- druhý nejvyšší počet narozených telat na 100 krav
- druhá nejvyšší intenzita chovu prasat na 100 ha orné půdy
- druhá nejvyšší spotřeba vápenatých hnojiv na hektar obhospodařované zemědělské půdy
- druhý nejvyšší podíl elektřiny vyrobené v parních elektrárnách
- druhý nejnížší podíl nerezidentů na počtu hostů hromadných ubytovacích zařízení
- druhý nejvyšší podíl příjemců předčasných starobních důchodů na celkovém počtu příjemců starobního důchodu

- třetí nejvyšší měrné emise oxidu siřičitého v t/km² (REZZO 1–4)
- třetí nejvyšší podíl zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybářství na celkovém počtu zaměstnaných
- třetí nejvyšší výroba jatečné drůbeže
- třetí nejnížší úhyn telat z počtu narozených
- třetí nejnížší průměrná měsíční výše starobního důchodu mužů (bez souběhu s vdoveckým)

- čtvrtý nejvyšší podíl orné půdy na celkové výměře kraje
- čtvrté nejvyšší měrné emise oxidů dusíku v t/km² (REZZO 1–4)
- čtvrtá nejvyšší průměrná cena stočného za 1 m³
- čtvrtý nejnižší počet obyvatel
- čtvrtý nejvyšší počet živě narozených dětí na 1 000 obyvatel
- čtvrtý nejvyšší počet vystěhovalých na 1 000 obyvatel
- čtvrtý nejnižší počet potratů na 100 narozených
- čtvrtý nejnižší počet uchazečů o zaměstnání na jedno pracovní místo v evidenci úřadu práce
- čtvrtý nejnižší počet ubytovaných hostů v hromadných ubytovacích zařízeních na 1 000 obyvatel